

Михайло Мінаков

УКРАЇНЬСЬКА ФІЛОСОФІЯ У ПОШУКАХ СЕБЕ: ОГЛЯД ДИСЕРТАЦІЙНИХ ТЕМ З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ЗА 1996–2006 РОКИ

Огляд тем дисертаційних досліджень з історії філософії було проведено для того, щоб дати відповідь на питання про альтернативи самоототожнення української академічної філософії кінця ХХ – початку ХХІ століття. Робота спиралася на перегляд тематики історико-філософських та філософських досліджень під кутом зору їх належності до тої чи тої філософської традиції з метою зрозуміти, з якою філософською традицією ідентифікує себе українська академічна філософія у пострадянський період.

За вихідну гіпотезу служила думка, що теми історико-філософських досліджень є вірогідними маркерами основних напрямів самоосмислення та самоототожнення філософського процесу в певній академічній культурі. До того ж, цю гіпотезу було уточнено припущенням, що в умовах українських академічних реалій саме теми дисертаційних досліджень можуть репрезентувати згадані напрями. Парадоксально, але на користь цього припущення говорить той факт, що досить часто теми досліджень не вповні виражають інтереси дослідників. Як відомо, у наших академічних практиках тема дисертації визначається дисертантом і науковим керівником, але затверджується вона на рівні кафедр та вчених рад, де зазнає певних уточнень, себто фактично являє собою компроміс між кількома гравцями академічного сектору. Цей фактор здається чи не найсуттєвішим, коли мова йде про альтернативи самоідентичності української академічної філософії. Адже наявність «інституційного фільтру» забезпечує своєрідну об'єктивність інформації, бо засвідчує не тільки індивідуальні преференції учених, але й

інтереси академічної спільноти в цілому, що виражаються у приписах, вимогах та процедурах формування тем, проведення досліджень та інформування про їхні результати. Завдяки зазначеним процедурам існують також повні зібрання дисертацій та авторефератів, які правитимуть за джерельну базу даного огляду.

В його основу покладено 256 авторефератів дисертацій, надісланих до Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського впродовж 1996–2006 років. Враховано кандидатські й докторські дисертаційні дослідження за спеціальністю «історія філософії» та іншими філософськими спеціальностями у випадку явної ангажованості автора до певної філософської традиції. Формулювання тем дисертаційних досліджень класифіковано за їх ототожненням:

- з певною філософською традицією, зокрема з філософією східною, західною, російською чи українською;
- з регіоном, де виконувалося дослідження, за поділом на Схід, Захід, Південь, та Київ/Центр/Північ.

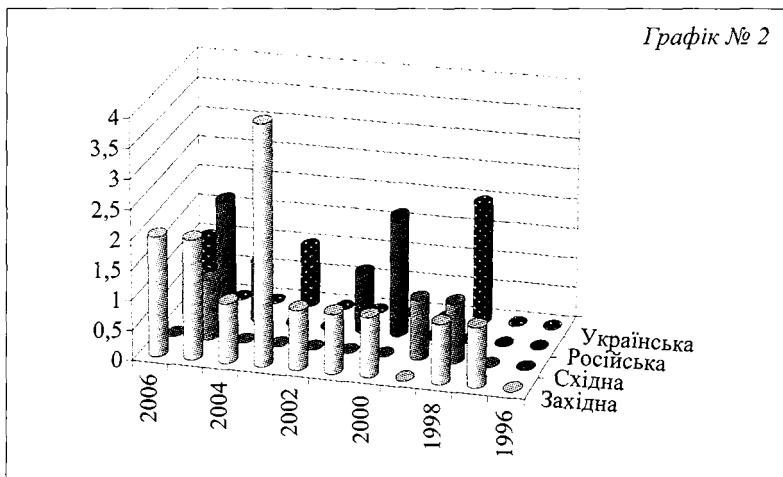
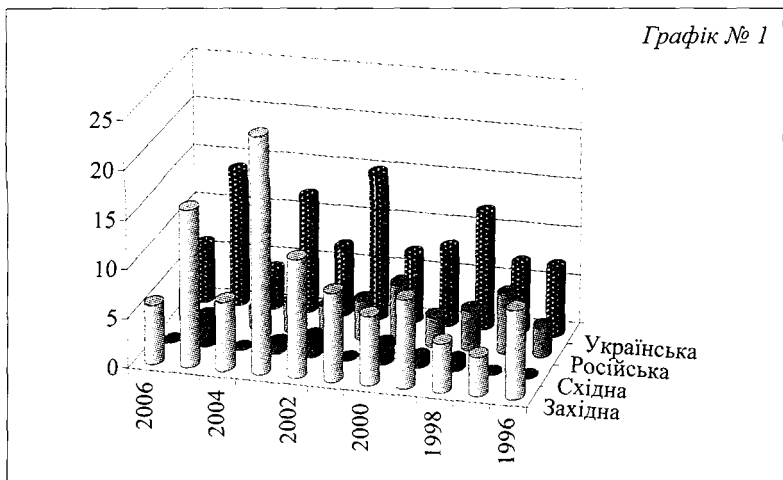
Відповідно до зазначених класифікацій було складено подані нижче таблиці й графіки, що репрезентують загальні та регіональні преференції дослідників і дослідницьких установ у період між 1996–2006 роками.

Таблиця і графік № 1 показують загальну кількість дисертаційних досліджень, що були виконані за темами із західної, східної, російської та української філософії:

	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Західна	6	16	7	24	12	9	7	9	5	4	9
Східна	0	3	0	1	2	0	2	1	1	0	0
Російська	3	2	2	3	3	4	6	3	4	6	3
Українська	6	14	4	12	7	15	7	8	12	7	7

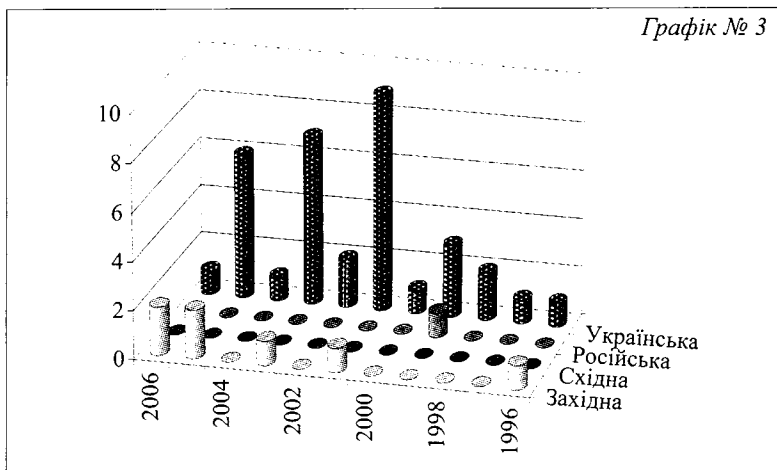
Таблиця і графік № 2 показують дослідницькі преференції у вивченні західної, східної, російської та української філософії на Сході України:

	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Західна	2	2	1	4	1	1	1	0	1	1	0
Східна	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Російська	1	2	1	0	0	1	2	0	0	0	0
Українська	1	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0

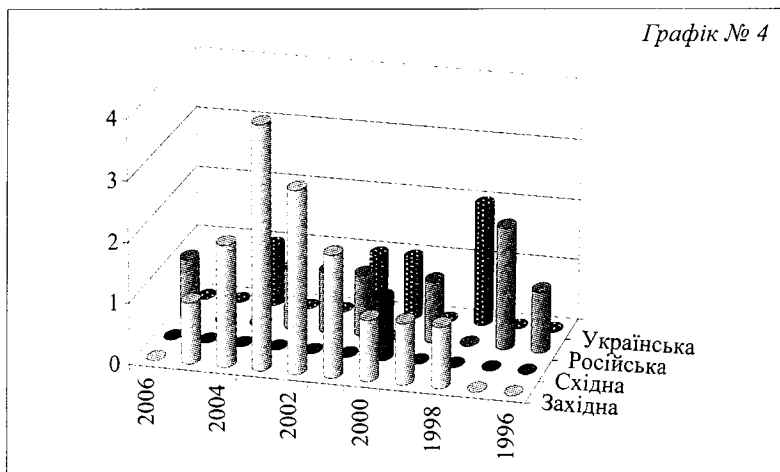
Таблиця і графік № 3 показують дослідницькі преференції у вивченні західної, східної, російської та української філософії на Заході України:

	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Західна	2	2	0	1	0	1	0	0	0	0	1
Східна	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Російська	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Українська	1	6	1	7	2	9	1	3	2	1	1

Таблиця і графік № 4 показують тематичні преференції у вивченні західної, східної, російської та української філософії на Півдні України:

	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Західна	0	1	2	4	3	2	1	1	1		0
Східна	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Російська	1	0	0	1	1	1	0	1	0	2	1
Українська	0	0	1	0	0	1	1	0	2	0	0

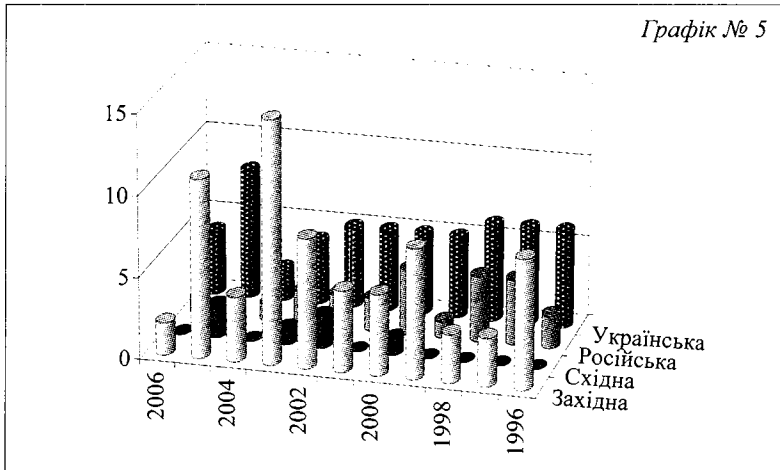
Таблиця і графік № 5 показують тематичні преференції у вивченні західної, східної, російської та української філософії дослідників із Києва та Півночі України:

	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Західна	2	11	4	15	8	5	5	8	3	3	8
Східна	0	2	0	1	2	0	1	0	0	0	0
Російська	1	0	1	2	2	2	4	1	4	4	2
Українська	4	8	2	4	5	5	5	5	6	6	6

У наступному ряді таблиць і графіків фіксується зацікавлення дослідників зі Сходу, Заходу, Півдня і Києва/Центру/Півночі України західною*, східною**, російською та українською філософіями.

* Під «західною філософією» маю на увазі цілий агломерат досліджень історії філософії Античності, західноєвропейського Середньовіччя, Нового часу, а також французької, німецької та англо-американської філософської традиції.

** Під «східною філософією» маю на увазі всі філософські традиції азійських народів.

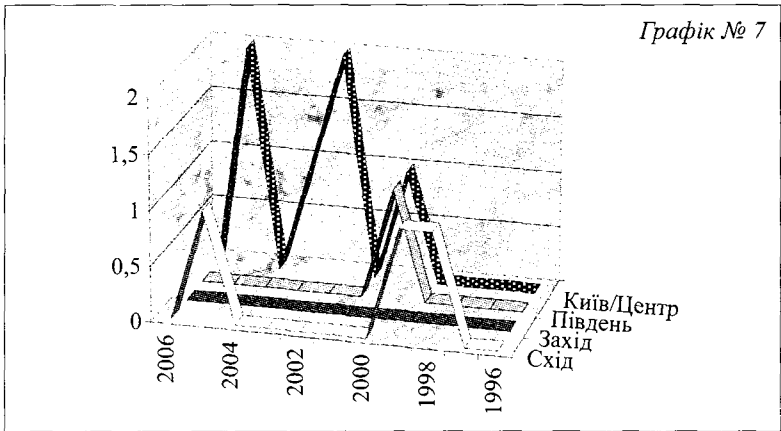
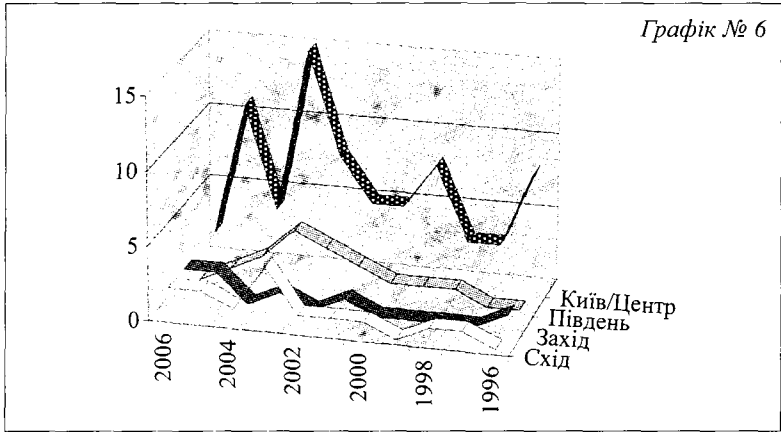

Таблиця і графік № 6 репрезентують інтерес до досліджень західної філософії:

	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Схід	2	2	1	4	1	1	1	0	1	1	0
Захід	2	2	0	1	0	1	0	0	0	0	1
Південь	0	1	2	4	3	2	1	1	1	0	0
Київ/Центр	2	11	4	15	8	5	5	8	3	3	8
Разом	6	16	7	24	12	9	7	9	5	4	9

Таблиця і графік № 7 репрезентують інтерес до досліджень східної філософії:

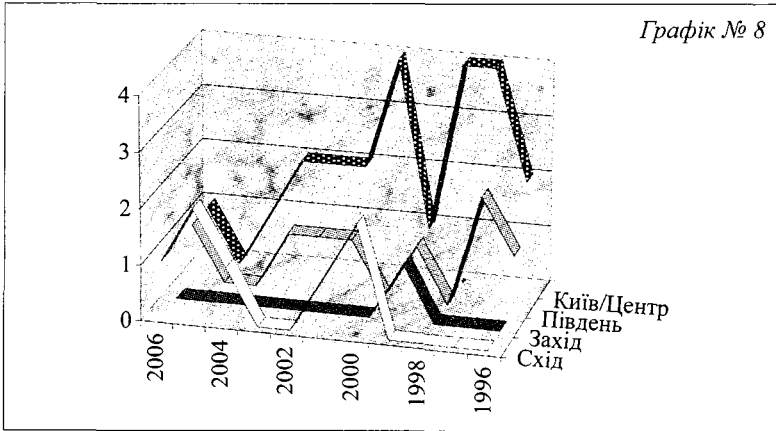
	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Схід	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Захід	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Південь	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Київ/Центр	0	2	0	1	2	0	1	0	0	0	0
Разом	0	3	0	1	2	0	2	1	1	0	0

Таблиця і графік № 8 репрезентують інтерес до досліджень російської філософії:

	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Схід	1	2	1	0	0	1	2	0	0	0	0
Захід	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Південь	1	0	0	1	1	1	0	1	0	2	1
Київ/Центр	1	0	1	2	2	2	4	1	4	4	2
Разом	3	2	2	3	3	4	6	3	4	6	3

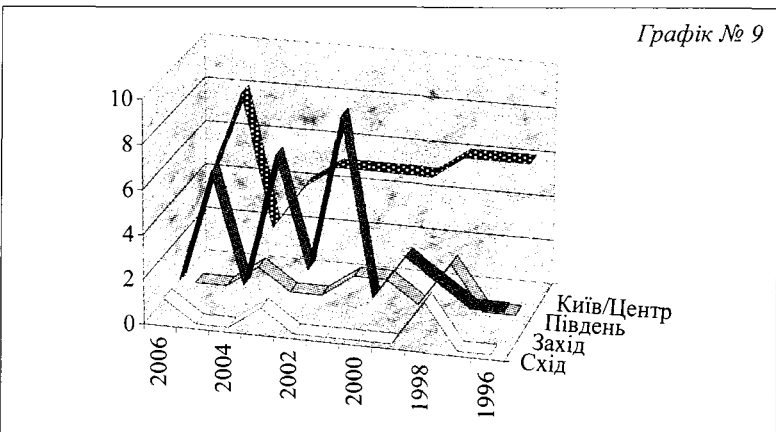
Графік № 8

Таблиця і графік № 9 репрезентують інтерес до досліджень української філософії:

	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Схід	1	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0
Захід	1	6	1	7	2	9	1	3	2	1	1
Південь	0	0	1	0	0	1	1	0	2	0	0
Київ/Центр	4	8	2	4	5	5	5	5	6	6	6
Разом	6	14	4	12	7	15	7	8	12	7	7

Графік № 9

* * *

Дані, що їх представлено у наведених таблицях та графіках, дозволяють зробити певні узагальнюючі висновки. Перш за все, слід відзначити кількісну паритетність у зацікавленні історією західної та української філософської думки. Цієї паритетності досягнуто за останні п'ять років: інтерес до західної філософії залишається приблизно на тому самому рівні, тоді як цікавість до української філософії поступово зростає. Така ситуація на тлі зменшення досліджень з російської філософії та відсутності сталого вивчення філософії східної заперечує поширене уявлення, ніби російська філософська традиція є для українських дослідників такою ж значущою, як і західна та українська.

З приводу вивчення західної філософської традиції варто уточнити й те, чого не показано на таблицях і графіках. Передусім відзначу зосередженість на філософських проектах XIX–XX ст. – більше половини проглянутих досліджень (79) стосується саме цього періоду: 34 дисертації присвячено німецькій та австрійській філософії, 20 – англо-американській і 25 французькій (причому 13 із них стосується постмодерної філософії). Натомість число досліджень з історії філософії Нового часу (5), західного Середньовіччя (6) та Античності (2) має непокоїти. Якщо інтерес до новітньої західної філософії цілком зрозумілий, то обмежена дослідницька увага до класичних філософських періодів свідчить про те, що в найближчому майбутньому українській філософській освіті може забракнути достатнього числа фахівців, котрі забезпечать її якість.

Що ж до вивчення східної філософської спадщини, то є всі підстави говорити про її фактичну відсутність в Україні. Зокрема, за десять років було виконано всього близько десяти досліджень, певною мірою пов'язаних з історією східної філософії, однак розкид тематики та брак зв'язку між цими працями свідчить про загальмованість процесу як такого. Найбільший, хоча теж спорадичний, інтерес до філософії Сходу зосереджено в Києві, де діє Товариство дослідників Сходу.

Інтерес до російської філософії, як уже згадувалося, дещо впав. Упродовж 1996–2006 рр. було проведено 39 дослі-

дчень, з-поміж них за останні чотири роки – 20. У тематиці досліджень спостерігається стабільна зацікавленість філософією другої половини ХІХ – початку ХХ ст., натомість поза увагою залишається філософія середини – другої половини ХХ ст. та сучасна російська філософія. Домінантними темами, як і раніше, виступають релігійна філософія та історико-філософське осмислення літературного доробку видатних російських письменників. Слід також відзначити радикальні регіональні відмінності, а саме: відсутність досліджень російської філософії на українському Заході та постійний інтерес до неї на Півдні й Сході.

Число досліджень, присвячених широкому колу питань української філософії (99), цілком порівнянне до 108 досліджень західної філософії, однак є й суттєва відмінність. Праці із західної філософії стосуються як історії філософської теорії, так і філософської біографії та філософської культури, натомість праці з філософії української зосереджуються переважно на аналізі культури, беручи за предмет історико-філософських досліджень та, відповідно, культурницько-філософських узагальнень літературні й публіцистичні твори Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Івана Франка, Лесі Українки, Володимира Винниченка та ін. Окрему групу складають дисертації, присвячені історико-філософському аналізу публіцистичних та ідеологічних творів Дмитра Донцова, Вячеслава Липинського та інших політичних мислителів – зі спостереженнями щодо особливостей української національної свідомості.

Своєрідні полемічні дослідження присвячено спадщині Київської Русі як фундаменту української філософії. У семи працях на цю тему натрапляємо на полеміку (імплицитну чи експліцитну) з колегами, що досліджують ці ж пам'ятки – але як провісників російської філософії. Серед полемічно спрямованих дисертаційних досліджень у жанрі філософської біографії слід також згадати дев'ять робіт, присвячених доробку філософів Київської духовної академії та філософів українського походження, що розглядаються у контексті української філософської традиції.

Врешті, однією з постійних дослідницьких тем залишається філософська біографія та філософська спадщина Григорія Сковороди. Десять дисертаційних праць сковородиніани репрезентують незмінну увагу до поглядів Сковороди, що аналізуються або в підкреслено українському, або в західноєвропейському контекстах.

На завершення варто додати, що студіям з української філософії притаманний виразний регіональний акцент. На Сході та Півдні (впродовж 1996–2006 рр. було виконано чотири дослідження на Сході і п'ять на Півдні) концепція «української філософії» та пов'язані з нею ідеологеми все ще перебувають під сумнівом. Натомість у західній Україні написано 34 дисертації, більшість із яких стосується питань державотворення та націотворення. Своєю чергою, 56 досліджень, проведених у київському регіоні, демонструють певний баланс між власне історико-філософськими та націологічними студіями.